

A tudós püspök, a szabadságharc minisztere Nagykátán

Egy-egy kerek évforduló alkalmat ad arra, hogy felelevenítsük, közhírré tegyük városunk krónikájának kevésbé ismert epizódjait. Számunkra különös jelentősek azok a történetek, melyek az egyetemes magyar történelem, kultúra és tudomány nagy alakjainak nagykátai tartózkodását, kapcsolatát dolgozzák fel. Ilyen alkalom most Horváth Mihály születésének 200.

évfordulója, mely a szülőhely: Szentés mellett országos megemlékezés keretében tiszteleg a jeles férfiú munkássága előtt. Számunkra megtisztelő, hogy a tudós pap rövid ideig tartó nagykáta káplánkodása jelentős eseményekkel gyarapította Horváth Mihály életrajzát.

Horváth

Mihály személyiségét, munkásságát nehéz lenne röviden jellemezni. Már a tevékenység meghatározása terén a bőség zavarával van dolgunk, minden kör már önmagában is országos jelentőséget kölcsönzött volna gazdájának. Volt püspök, tanító, bölcsész, történetíró, miniszter, száműzött halálraítelt, parlamenti képviselő, akadémikus.

Horváth Mihály 1809. október 20-án született Szentésen. Apja Horváth József sebészorvos, anyja Werner Erzsébet volt. A család a fiú 5 éves korában Szegedre költözött.

1825. június

13-án Szegvárrott gróf Keglevich Gábort csongrád megyei főispánnak –helytartónak- iktatták be. A nagy családdal megáldott Horváth família megkérte a grófot, hogy a kitűnően tanuló fiukat, Mihályt vegye pártfogásába. Ez a közbenjárást, támogatást kérő lépés ebben a korban általánosan elterjedt volt. A magyar történelem, irodalom, kultúra és tudomány sok jeles alakja tudott főúri támogatás révén tanulni, előbbre lépni a hivatali ranglétrán. Gondoljunk pl. a nagykáta születésű Mátray Gáborra, aki a Szécsényi család pártfogása nélkül nehezen tudta volna azt a pályát befutni, mellyel a magyar művelődésügy legjelesebb alakjai közé emelkedhetett.

A

család kérése az volt, hogy a gróf támogassa a fiúnak a váci papnevelő intézetbe való bejutását. „Illetékeshez” intézték a kérést, hiszen a gróf birtokai a váci egyházmegye területén, Nagykátán voltak, s közismert volt a gróf szívélyes kapcsolata a püspökkel. A szegedi piarista diák tehát gróf Keglevich Gábor segítségével került 1825-ben a váci papnevelőbe. Ugyancsak ezekben az években végezte teológiai tanulmányait Vácott a ceglédi születésű Bobory Károly is. Nincs arról tudomásunk, hogy ismerték-e egymást, de sok rokon vonás fedezhető fel a két ifjú papnövendék érdeklődésében, későbbi pályafutásában. Évek múlva mindketten életük egy szakaszát Nagykátán töltik majd, káplánként, illetve plébánosként.

A

Vácott töltött évek alatt feltűnt Horváth Mihály érdeklődése a történelem

íránt. 1830-ban bölcsészettudor lett, majd egy évvel később pappá szentelték. Első szolgálati helye a szüleihez közeli Dorozsmán volt. Kecskeméten –következő plébániáján- már lehetősége volt az egyházi levéltárakban, könyvtárakban kutatni.

A

kispapok szolgálata a feljebbvaló püspök döntése alapján történt. Gyakori volt –akárcsak jelenleg is- a plébániaváltás, míg el nem érték azt a kort, amikor plébánosnak ki- nevezték őket. Ebben a beosztásban általában már huzamosabb időt tudott az egyházi egy helyen eltölteni. 1837. június 17-én Horváth Mihály 28 évesen Nagykátára került. Ide helyezése minden valószínűséggel gróf Keglevich Gábor kérése alapján történt. A gróf „Szent György egyházának kegyura” volt, s mint ilyennek beleszólása volt az egyházi szolgálatban levők kinevezésébe. Nagykáta plébánosa ekkor Herrmann József kerületi alesperes volt.

Egy

osztrák történetíró így jellemezte gróf Keglevich Gábort: „a gróf tapintatos, igazságos ember volt, szerette a népet, hűségesen szolgált a királyát, az országgyűlésen a mérsékeltek közé tartozott és szeretetreméltóságával, nagy ismereteivel tűnt ki.” A gróf családja ekkor már az egreskátai kúriában élt, aki „Azelőtt Csongrádnak is főispánja lévén, feleségével, Sándor Matild grófnéval együtt, szívesen fogadta a nagyműveltségű fiatal csongrádi papot.”

A

gróf hét gyermeke közül a legidősebb, a 19 éves Géza 1837. október 28-án Egreskátán egy lovasbaleset következtében életét veszítette. A fiatal mágnás emlékezetére Horváth Mihály verset írt, melyet a család kinyomtatott. Ez az emlékvors volt nyomtatásban megjelent első munkája. (Keglevich Géza emlékére állította apja ma a 31-es út mentén álló, civil összefogással pár éve helyreállított vaskeresztet.)

Horváth

Mihály nagykátai szolgálata alatt történt első tudományos munkájának bírálata. 1837. augusztus 30-án a Magyar Tudományos Akadémia eredményt hirdetett a korábban kiírt pályázatára beküldött művek elbírálásáról. Az akadémia

VIII. nagygyűlése a 4-es számú

pályaművet „adatbeli gazdagsága és az okoskodás alapossága tekintetéből” évente juttatott 4 arany tiszteletdíj mellett rendelte kinyomtatni. Az említett

pályázat első helyezettje különben Kossovics Károly nyitrai vármegyei aljegyző, míg a második helyezett „dr. Horváth Mihály váci megyebeli pap és lelki segéd” volt. Az első helyezett pályamű szerzője ma már teljesen ismeretlen még a szakma előtt is, addig Horváth Mihály ezt követőleg négy évtizedig sok, értékálló

tudományos munkát készített, a magyar történetírás egyik legjelentősebb alakjának tartjuk.

Horváth

Mihály első tudományos munkáját gróf Nádasdy Tamás életének a feldolgozása jelentette, melyet az akkori váci püspöknek, gróf Nádasdy Ferencnek, „a haza érdemkoszorús fiának, a magyar anyaszentegyház erős oszlopának, magas családja dicsőségének, a tudományok lelkes pártfogójának” ajánlott. Szerepelt az ajánlásban apja, s „jőtevőjének örök hálája jeléül legmélyebb fiúi tisztelettel”, Keglevich Gábor is. Magyarázatul talán még annyit, hogy első nyomtatásban megjelent történetírói munkájának megírásával a váci püspök bízta meg, s ő viselte a nyomtatás költségeit is.

Keglevich

Gábor uradalmi tisztikara nyomtatta ki ugyancsak 1838-ban Horváth névtelenül írt verses munkáját, mellyel a gróf lányának, Alexandrának, Ürményi Lászlóval kötött házassága alkalmával írt. Elmondhatjuk, hogy a gróf nagyra értékelte az ifjú tudós első szárnypróbálgatásait, s amikor legkisebb fia, Béla 1839. március 10-én betöltötte élete hatodik esztendejét, megbízta annak neveltetésével. Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy a plébánián való szolgálat és tartózkodás ettől fogva áttevődött az egreskátai kastélyba. Minderre a püspöktől kellett engedélyt kérnie, amit –elsősorban a gróf magas beosztására való tekintettel- meg is kapott. Egy évig Horváth Mihály Egreskátán, illetve a gróf budai, pozsonyi, bécsi tartózkodásai közelében élt. Fejlődése szempontjából nagy jelentőségű volt ez az időszak.

Életrajzírója

így írt új helyzetéről: „A mostani változással, a püspök engedélyével tehát egyelőre meg volt elégedve. Nem a papság terhétől akart menekülni. Szívét igazi vallásosság töltötte el s írói munkásságában első helyen említette önéletrajzában, hogy „lelkészi hivatalánál fogva számos egyházi beszédek készíte, mik még mind kéziratban vannak.””

Ezt a megállapítást támasztja

alá, hogy az 1838-ban megindult „Sion” egyházi folyóiratban értekezést közölt az „isteni gondviselésnek az emberi életben való megnyilatkozásáról”. A „Sion” melléklapjában, az „Anastasiában” egyházi énekei és „versezetei” jelentek meg.

Horváth

Mihály tudományos, történetírói munkássága alapját a könyvtárak, levéltárak használata jelentette. Az igen művelt gróf egreskátai könyvtárát a fiatal pap

természetesen használhatta. Önéletrajzában –melyben önmagáról egyes szám harmadik személyében ír- írja: „hazáját öntapasztalás után ismerni vágyván, annak nagy részét beutazta s Bécset is sokféle intézeteivel megtekinté”. Remélte, hogy mint a grófi családdal együtt élő nevelő, ezentúl Budán, Pozsonyban, Bécsben lehetőség nyílik számára a könyvtárak használatára. Keglevich Gábor budai palotájában adott házibálokon a nádorral együtt a főnemesség színe-java megjelent. Gyakori vendég volt a grófnál gróf Széchenyi István, „a legnagyobb magyar” is.

Amíg

a gróf magas közjogi méltóságából fakadóan a látványos közélet formáit részesítette előnyben, addig nevelője a háttérben csendesen munkálkodott saját irodalmi munkássága építésén. Budai tartózkodása során kereste fel az „Atheneum” szerkesztőségét, a kor valóságos „irodalmi törvényszékét”. Bajza, Toldy, Vörösmarty értékítélete ebben az időben meghatározó volt, gondoljunk pl. Petőfi költészete ismertté válásában. A „Figyelmezőben” –az „Atheneum” melléklapjában- 1838. november 25-én mutatványt közöltek a sajtó alatt levő Nádasdy-életrajzából.

Horváth

első történetírói munkáját ifjabb Péczely József értékelte, aki bizony nem fukarkodott a bíráló megjegyzésekben. 1839-ben „a magyar köznép törökkori viszontagságairól” jelentetett meg tanulmányt, mellyel országos ismertséget szerzett. 1839 első felében több külföldön megjelent értekezést fordított le magyarra, melynek során bensőséges barátságba került Toldy Ferencsel. Horváth Mihály az „Atheneumban” megjelent írásaiért nem kért honoráriumot, számára fontosabb volt ezen keresztül a kapcsolatok és ismerősök gyarapítása.

1839.

július 18-án a grófi család Pozsonyba költözött, ahol az országgyűlés felső tábláján Keglevich Gábor annak elnöki tisztségét is betöltötte. A család a Ventur utcában, a kamarai épületben lakott. Ez a palota néhány lépésre volt az országgyűlés épületétől. Négy hónapon át járt szorgalmasan a kerületi és országos ülésekre, melyen szerzett tapasztalásait negyedszázad múltán írt nagyívű munkájában hasznosította. A pozsonyi reform országgyűlések hangulatát, a viták lényegét vázolja Bajzához, Toldyhoz címzett leveleiben.

1839.

november 23-án az Akadémia X. nagygyűlése „Horváth Mihály philosophiae doctort és váci megyei áldozó papot” a levelező tagok sorába választotta. Ezzel az elismeréssel a fiatal akadémikus mintegy válaszút elé került. Nevelői megbízatását szerette volna felcserélni a számára nagyobb szabadságot nyújtó

egyházi szolgálatra. Egy levelében arról írt, hogy a gróf azért választotta őt , „mert olcsóbb másoknál, s idővel egy parochiával elégítheti ki”.

Gróf

Nádasdy püspökhöz címzett levelében kérte egyházi alkalmazását. Leírja, hogy elmúlt harminc esztendő, s a „nevelés befejezésére kikötött tizenöt esztendőt” „egy valóban terhes, érzékeny lemondásokkal összekapcsolt hivatalban, Pesttől annyi ideig távolban kell tölteni”.

A

püspök elfogadta a kérést: „atyai örömmel fogadta vissza máris hírneves, tudós papját”, s Nagyabonyba nevezte ki káplánnak. Horváth Mihály 1840. június 9-én még résztvett az Akadémia kisgyűlésén, s másnap már elfoglalta helyét Abonyban. Itt ér véget gyakorlatilag Horváth Mihály nagykátai egyházi szolgálata, illetve a grófi családhoz kapcsolódó nevelői megbízatása.

Horváth

Mihály három akadémia jutalma után 1841-ben annak rendes tagja lett. 1844-ben a bécsi Theresianumban a magyar nyelv és irodalom tanárává nevezték ki. Szabad idejében a bécsi, soproni, kismartoni levéltárakban folytatott kutatásokat.

1847-ben

hatvani prépost-plébánosi megbízással került új helyre, s ma a város főutcája az ő nevét viseli. 1848. júliusában V. Ferdinánd csanádi püspökké nevezte ki, ám a felszentelésre nem került sor. 1849. tavaszán Kossuth környezetében találjuk, s elkísérte a szabadságharc politikai vezérét április 5-én Nagykátára érkeztekor is. A számunkra oly fontos két nap –Kossuth április 5-6-i tápiómenti tartózkodása- alatt a későbbi kormányzó társaságában volt látható. A trónfosztás után megalakult Szemere-kormányban a vallás-és közoktatásügyi miniszteri tisztelet látta el.

A

szabadságharc bukása után főúri hölgyek segítségével Lipcsébe, majd onnét Belgiumba menekült. Távollétében a haditörvényszék halálra ítélte, a Katolikus Egyház kiközösítette, papi hivatásától eltiltotta. 18 évig élt Európa különböző városaiban –Párizs, Montmorency, Genova, Nizza, Firenze, Genf, Brüsszel- száműzetésben . „Huszonöt év Magyarország történetéből (1823-48) ” c. 1864-ben Genfben megjelent műve ma is megkerülhetetlen alpmű a reformkort tanulmányozók számára. Ugyancsak sokat idéznek a „Magyarország függetlenségi harcának története 1848 és 1849-ben” Genfben 1865-ben megjelent művéből.

1867

elején Erzsébet királyné és az Akadémia közbenjárása segítségével hazatérhetett. Szeged egyik országgyűlési képviselője lett, a király a trónörökös mellé meghívta annak tanárának, címzetes püspökké nevezte ki. A Magyar Történelmi Társulat és az Akadémia második osztálya elnökévé választották, egyszóval köztisztletnek örvendő személyiség lett.

Horváth

Mihály emlékét legintenzívebben szülővárosa, Szentes ápolja. A város főterén láthatjuk a püspök Strobl Alajos mintázta szobrát, s Borsos Miklós portréja díszíti a szülőház helyét jelölő emléktáblát. Nevét viseli a város országos hírű drámapedagógiai képzést nyújtó gimnáziuma. Szobra látható Szegeden, Budapesten, közterületek elnevezése során részesítették előnyben a nevét.

Nagykátán

a Kossuth Lajos Hagyományőrző Csapat évek óta felkeresi a Kerepesi Temetőben található síremlékét. 2009. október 21-én a plébánia udvarán –az egykori műemlék parókia helyén- tartottak a gyerekek megemlékezést születése 200. évfordulója alkalmából. Kucza Péter helytörténész és műgyűjtő több Horváth Mihály nagykátai tartózkodását igazoló eredeti dokumentummal rendelkezik.

Basa László

Megjelent a tapiokultura.hu

online újságban 2009. október 21-én.

<http://kossuth94.5mp.eu/web.php?a=kossuth94&o=0GfXRozPm6>